

Earth Sciences vai tellustieteet?

Tieteenalojen nimet kuvastavat kullakin alalla tapahtuvaa toimintaa; niiden tarkoitus on kertoa kuulijalle lyhyessä ja ytimekkäässä muodossa minkälaisesta tieteellisestä toiminnasta oikein on kysymys. Luonnontieteissä tutkimusta ja opetusta ohjaa ja sille suunnan antaa pääsääntöisesti tarkastelun kohteena oleva ilmiö: kasvillisuus, eläimistö, maaperä tai mikä muu tahansa elollisessa tai elottomassa luonnossa esiintyvä osatekijä. On täten varsin luontevaa, että tieteenalan nimi muodostuu luonnontieteissä aineiston ja sitä tarkastelevien menetelmien pohjalta ja rajaamana. Vaikka suomen kieli on aina suomen kieltä, tieteenalan nimi saattaa kuitenkin olla joko ulkomailta Suomeen kantautunut tai kieleemme vakiintuneista sanoista muotoutunut, toisin sanoen joko vieras- tai kotoperäinen. Edellisistä hyviä esimerkkejä ovat muun muassa biologia ja

geologia, jälkimmäisistä metsätiede ja maantiede. Jotkin tieteenalojen nimet ovat toisaalta kaksiosaisia, jolloin osa nimestä voi olla asultaan suomenkielinen, osa vierasperäinen. Tällaisia sanoja muodostuu usein tieteenalojen osajaotteluissa, kuten on laita esimerkiksi kasviekologian, avaruusfysiikan ja maaperägeologian kohdalla.

Vierasperäisille tieteenalojen nimille pyritään yleensä rakentamaan suomenkielisiin sanoihin perustuva vastineensa. Lienee osin sattumaa, osin kansakunnan yhteistä kielenhahmottamiskykyä, mikä vaihtoehtoisista nimiehdokkaista lopulta, usein pitkien aikojen kuluessa, valtaa käytännön. On vaikea antaa selkeää selitystä sille, miksi esimerkiksi kasvitiede on yleensä kasvitiedettä mutta ei botaniikkaa, kun taas geologia on useammin geologiaa kuin kivitiedettä. Jonkinlainen suomen

kieleen soveltuva vastineensa vieraskielisillä tieteenalojen nimillä kuitenkin yleensä on.

Uudehko tulokas tieteenalojen nimien joukossa on englanninkielinen *Earth Sciences*. Kyseinen termi kätkee sisälleen sateenvarjomaisesti useita hyvinkin erilaisia tieteenaloja, joita yhdistävänä tekijänä on nimenomaan englannin kielen *The Earth*. Tässä yhteydessä, osana tieteenalan nimeä, käsite ymmärretään nimenomaan planeetta Maana (engl. *The Planet Earth*), ei niinkään maaperänä.

Eikö meillä sitten ole suomenkielistä vastinetta planeettamme tutkimukseen kohdistuvien tieteenalojen joukolla? Eräs mahdollinen käänös englanninkielisestä *Earth Sciences* -nimestä voisi hyvinkin olla maantiede tai maatie. Maantiede on kuitenkin jo vakiintunut tieteenalanimi eikä suomen kielen ”maa” toisaalta yksiselitteisesti vastaa vieraskielistä termiä, joka nimenomaan tarkoittaa planeetta Maata. Lyhyesti nimen voisi kääntää myös geotieteiksi. Myös geotieteet ovat jo kuitenkin olemassa omana, kivikehää tutkivien tieteenalojen ryhmänä. Geotieteillä tarkoitetaan maassamme useimmiten nimenomaan kallioperän, maaperän ja niissä liikehtivän pohjaveden tutkimusta, geologiaa, geofysiikkaa, geokemiaa ja osin luonnonmaantiedettä! Kaikki nämä toki kuuluvat sateenvarjotermin *Earth Sciences* alle, mutta sinne kuuluu paljon muitakin tieteenaloja. Sana maapallotieteet sen sijaan kuulostaisi hullunkuriselta, ikään kuin jonkin urheilulajin tutkimukseen (vrt. vesipallo, jääpallo, maapallo) omistautuneelta tieteelliseltä toiminnalta.

Koska *Earth Sciences* ei kata biotieteitä, vaan nimenomaan ilmakehään, vesikehään ja kivikehään kohdistuvan tutkimuksen ja opetuksen, voisi englanninkielisen termin hyvinkin kääntää suomenkieliseen asuun ilma-, vesi- ja kivikehä-tieteet. Tämä

olisi kuitenkin hyvin pitkä nimike, ja tuskin ainaakaan puhemielessä tulisi lyömään itseään läpi yleisesti käytettynä tieteenalanimenä.

Nimitys terratieteet – tai Maata tarkoittavasta Tellus-nimestä johdettu tellustieteet – voisi sensijaan tarjota toimivan vastineen käsitteelle *Earth Sciences*. Terra tosin tuntuu viittaavan enemmän maahan jalkojemme alla kuin planeettaamme kokonaisuutena. Näin ollen terratieteet voitaisiin käsitellä pikemminkin tieteenaloina, jotka jo itse asiansa tunnumme geotieteinä – kiinteään tai kiinteähkön maahan (ei kaasumaisiin ja nestemäisiin planeettamme osiin) kohdistuvana tieteellisenä toimintana.

Toimivin vaihtoehto olisikin kutsua englanniksi *Earth Sciences* -termillä nimitettyjä tieteenaloja suomenkielisellä vastineella tellustieteet. Nimellä Tellus viitataan usein planeettaamme sen omassa pyöreässä ja sinivihreässä kokonaisuudessaan, sellaisena kuin sen olemme avaruudesta otetuista valokuvista oppineet tunnistamaan. Tellus oli myös antiikin roomalaisten maan jumalatar, Äiti Maa. Täten se vastaisi varsin hyvin myös englanninkielistä kokonaisuutta *The Planet Earth*. Sana tellustieteet ei tietenkään kaikkien mielestä olisi puhdasta suomen kieltä – sisältyyhän siihen vieraskielinen lainasana (kuten tosin sisältyy monen muunkin tieteenalan suomenkieliseen nimeen). Tellustieteet olisi nimenä huomattavasti ytimekkäämpi kuin ilma-, vesi- ja kivikehä-tieteet, minkä lisäksi se olisi meille suomenkielisille luontevampi ääntää kuin sanakoukero ”öohtsaiansiis”.

SAMULI HELAMA

*Institut für Geologie und Paläontologie,
Johann Wolfgang Goethe-Universität,
Frankfurt am Main*